

В. П. Стахів

ЯК ЗАГИНУВ О. ОЛЬЖИЧ

Віршині у ролі ката

В українській пресі, зокрема в тій, що стоїть під впливами мельниківської ОУН Солідаристів, з'явилося вже багато статей і матеріалів, в яких автори намагалися з'ясувати обставини смерти відомого українського поета О. Ольжича, одночасно провідного політичного діяча, заслуженого науковця, з дійсним іменем д-ра Олега Кандиби.

Ми тут хочемо подати дійсні обставини його останніх днів у нацистському концтаборі Саксенгаузен.

*

Влітку 1944 р. в т. зв. «целленбав», тобто в бараці гострого відокремлення, нацистського табору Саксенгаузен біля Оранієнбургу на північ від Берліну, перебували такі українці: Степан Бандера, Ярослав Стецько, інж. Дмитро Андрієвський, проф. Євген Онацький, інж. Роман Ільницький, Тарас Боровець, Осип Тюшка, Олег Штуль, Володимир Кок і Михайло Мушинський. До травня перебував тут ще Іван Габрусевич, що помер у таборовій лікарні 16 травня. 1944 р. до «целленбав» прибули полк. Андрій Мельник і його дружина.

Був понеділок 5 червня. Вранці, як звичайно, в'язнів випустили до спільної умивальні, щоб помити начиння. Повертаючись коридором, я зустрів О. Ольжича. Чи він мене впізнав, не знаю. Він йшов рішучим кроком, похмурий, волосся розкуйовджене. Одягнений він був у темну блузу, брунатні штани-нікербокери (пумпи), гірські куті черевики. Він йшов з камери ч. 14, де звичайно перебували закуті в кайдани в'язні, призначені на смерть.

Це був єдиний раз, що я бачив Ольжича. Знаю, що нікому з ув'язнених українців не довелось його там бачити. За те сусід, поляк з камери ч. 15, капітан Єжи Кунцевіч часто порозумівався з ним через стіну і вікно. Від нього я знаю деякі подробиці, доповнені власними спостереженнями і почутими поголосками.

Я повідомив «тюремною поштою» своїх спів'язнів про побут Ольжича і довідався, що в іншій камері-темниці перебуває скутий Константин Мельник, що кілька днів тому прибув до «целленбав».

Камера ч. 14 — це темниця із звичайними твердими нарами. До долівки були прикріплені важкі ланцюги, такі короткі, що закутий в'язень міг тільки сидіти або лежати на нарах. Коли в'язневі давали

їсти, його розковували, і тоді ланцюги падали із сильним грюкотом на землю, так що я, в камері ч. 17, завжди знав, коли Ольжича розковують. Робили це тоді, як брали його на переслухання.

Кунцевіч зв'язався з Ольжичем вже в понеділок після обіду, але мало що від нього довідався.

В середу 7 червня до «целленбав» прибули великі гестапівські «пишки»: оберштурмбанфюрер (підполковник) д-р Вольф — керівник IV відділу головного управління безпеки, гавпшттурмфюрер Шульце — брутальний кат, що переслухував майже кожного українського в'язня, і ославлений Вірзінг, прибалтійський німець, що говорив дуже добре російською мовою і катував багатьох українців (не виключено, що він був замаскованим енкаведистом). Вони оглянули майже всі камери, в яких перебували українці.

О 15 год. в камері ч. 14 з грюкотом упали кайдани. Невдовзі після того я почув на коридорі рішучі кроки Ольжича. Ковзані черевики так і дзвеніли на камінні. Значить — Вольф, Шульце і Вірзінг провадитимуть «переслухання». О 20 год. Ольжич повернувся до камери. Його хода не була вже така рішуча.

В четвер 8 червня Кунцевіч закомунікував мені таке: «Я зустрів на коридорі сусіда ч. 14, і він устиг мені сказати, що його жакливо побили. Я відповів йому тільки: Тримайтеся!»

Як можна було триматися, коли переслухували такі, як Шульце й Вірзінг, під побоями яких загинув у тюрмі на Александерпляц і на Лонцького у Львові не один український революціонер!

Того ж четверга увечорі о 20 год. знову забряжчали падаючі кайдани. Значить — Ольжич іде на вічне переслухання. І дійсно: знову кроки кованих черевиків на коридорі. Я довго не міг спати і прислухався, коли почую ці мені вже знайомі стукоти об кам'яну долівку. Довго після півночі я не чув нічого. Лише в п'ятницю 9 червня, о 6 год. вранці почув я, як коридором просувалася від стіни до стіни людина. Легкий стукіт у двері моєї камери... Засув камери ч. 14 відчинився забряжчали кайдани. Ольжич повернувся. Коли відомий у «целленбав» «оберпосмітюх» Пенке заніс до камери ч. 14 снідання і скоро повернувся, я почув його слова: «В'язень відмовляється прийти їжу»...

*

Кожної п'ятниці нас провадили до голяра голитися. Була 14 година, коли мене оголеного привели назад у камеру. Після мене відчиняли камеру ч. 14 і знову зачиняли. Що сталося?

О 17 год. я мав уже відповідь. Ми йшли по каву, і Кунцевіч устиг мені пошепотіти: «Сусід не живе. Повісився».

Наступного дня під час проходу Кунцевіч оповідав таке: коли його провадили від голяра, відчинили камеру ч. 14, і сторож нагло занімів. На запит Кунцевіча він відповів, що... сусід повісився.

О 19.45 год. тлінні останки О. Ольжича винесли до крематорія...

Лишається відкритим питання, чи Ольжич повісився, як це говорив есесманський сторож Кунцевічеві, чи помер від катувань і вандальських побоїв. Я вважаю, що Ольжича закатувала кровожерна гестапівська «тройка». Українській громадськості відомі її прізвища.

Вістка про смерть Ольжича громом вдарила по всіх в'язнях. Це було тим болючіше, що всі знали про те, що 14 травня отримав «ін'єкцію» Іван Габрусевич. Британці, французи, поляки, лотиші та інші висловлювали нам своє співчуття і схвилювання...

16 червня о 6 год. вранці ув'язнений з нами польський єпископ д-р Владислав Гораль з Люблина відслужив у своїй камері зауюкоїнну Богослужбу, а ми всі в келіях «самітках» прийняли духову участь у цій в'язничній панахиді за упокій душі.